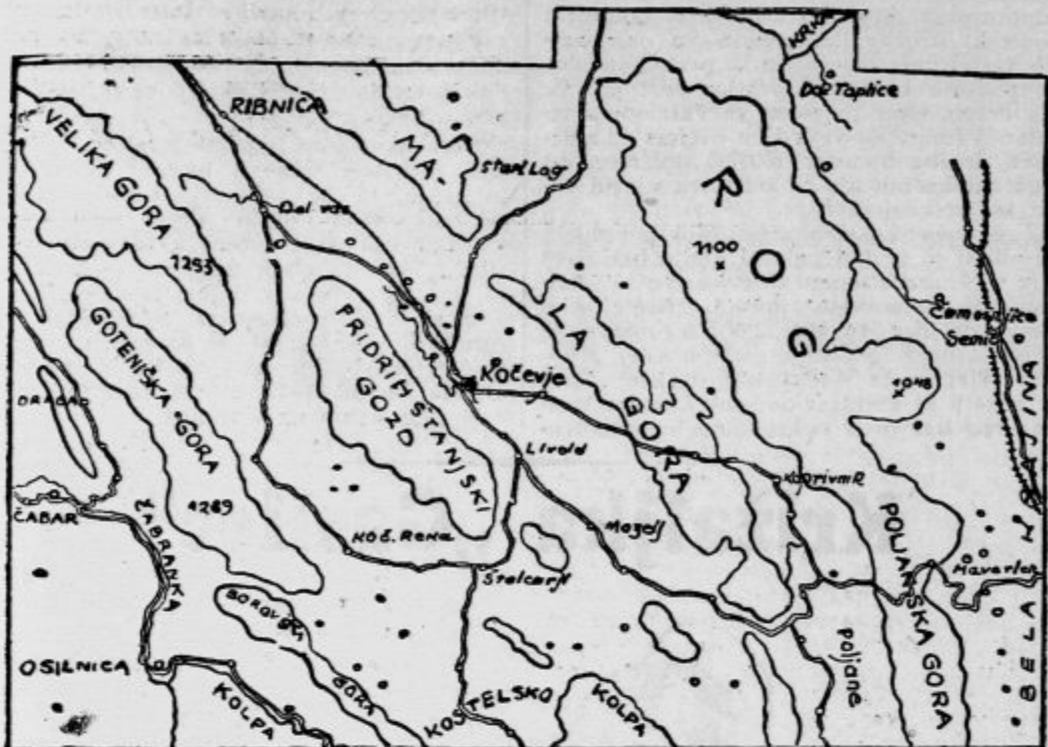

Kočevje in Kočevarji

K proslavi njihove 600 letnice

Prostrana je ta deželica sredi slovenskih tal. Iz Ljubljane se lahko pripelješ vanjo kar po desetih vzporednih cestah, ki so si precej narazen. Gornja Krka ti daje skrajno vzhodno, cesta z Rakeka preko Blok in Loškega potoka pa skrajno zahodno smer, ki te privede v deželico starinskega, ostalim Nemcem skoro nerazumljivega nemškega narečja.

Od zahoda proti vzhodu ima 25 km od severa proti jugu 15 km širine. Ako računamo zraven obmejne občine in vasi, kjer se je pred vojno udeleževala nemška šolska politika, dobimo obseg kočevskega jezikovnega otoka malo preko 800 kvadratnih kilometrov, to je dvajseti del bivše dežele Kranjske. Iz kočevskega sodnega okraja spada sem 23 občin s 118 naselji, to je vse razen čisto slovenskih občin in vasi, ki ležijo

imenovanega po razvalinah pravilničnega gradu (982 m) predzadnjega celjskega grofa. Po tem podolju je v davni preteklosti tekla Rinja kot nepretrgana reka od daljnih Blok do Kolpe. V Kočevskem polju leži celih 23 naselij drugo blizu drugega s preko 7000 prebivalci. V sredi njih je tudi gospodarsko središče Kočevarjev, mesto Kočevje s 3359 prebivalci, majhnim premogovnikom in dvema tekstilnima tovarnoma.

Na vzhodu Kočevskega polja se dvirga kočevska Mala gora. Ta nizka in ozka gorska vrsta je le podaljšek ribniške Male gore, vleče pa se od kočevske vasi tega imena tja do iznad Kolpe pri belokrajinskih Poljanah. Pod njenim strmim severovzhodnim pobočjem je spuščena vrsta 400 do 600 metrov visoko ležečih manjših kraških kotlin od Kukovega preko Starega lo-

benih daljših vodnih tokov. Tudi Rinja, najdaljša kočevska voda, ki obteka v velikem okljuku mesto Kočevje, bi bila komaj ped globoka, da si je ne bi meščani zadrževali z visokim jezom nad zevajočimi požiralniki. Ali ob deževju tudi ona lahko silno naraste in spremeni vso dolino tja proti Mozlju v 8 km dolgo jezero. Sicer trpijo do malega vse kočevske vasi zaradi pomanjkanja vode — kočevsko mesto ima od 1894. izvrstno vodovod iz vodne jame pod Friedrichsteinom — onih par vreč žita, ki ga z velikim trudom pridelajo kočevski kmet, pa morajo navadno nesti po več ur daleč, da pridejo do izdatnejših mlinov ob Krki ali Kolpi.

Golega Krasa, ki smo ga vajeni z našega Primorja, na Kočevskem sicer ni. Skoro povsod leži preko apnenčevih hribov ali manj plitva plast ilovaka živo skalno dno je po dnu bolj skrito, a manj po pobočju naseljenih kraških kotlin. Ta dna in njihovi obodi gor do robov visokih gorskih planot so zato edini intenzivneje obdelani prostori kočevske dežele. V vsaki kotlini najdeš vaško naselje, okoli njega pa v koncentrični razporeditvi spodaj v dnu njive, dalje navzgor travnike in še višje pašnike. Vendar kakor so te kotline primeroma majhnega obsega, tako so tudi površine za obdelavanje godnih tal prav neznatne. Njive, travniki, vrtni in vinogradi dosežejo komaj 248 kvad. kilometrov ali pa 29,5 odst. vseh kočevskih tal, same njive pa obsegajo samo 76 kvad. km ali 9,5 odst. vseh tal. Na teh ploskvah plenja sicer vsaka vrsta žita in sadja, pa tudi koruza, vendar za 14 dni pozneje kakor v dolini Dolenjske Krke Vali v Beli krajini, v Bajtah pa celo štiri do pet tednov pozneje.

Areal pašnikov ima skoro enako površino kakor njive, travniki, vrtni in vinogradi skupaj. Ali kočevski pašniki tega imena vobče ne zaslužijo. Po njih raste samo bujno grmičje in trnje brez vsake gospodarske vrednosti. Razumljivo je torej, da živinoreja tod ne more biti razvita, kakor bi mogli pričakovati. Sicer bi pa bili ti pašniki mnogo koristnejši, ako bi se iz njih trnje in šibje iztrebilo in mesto njih zasadilo gozdno dreve.

Gozdi kočevskega jezikovnega otoka obsegajo po statistiki 342 kv. km ali celih 40,6 odst. površine, v resnici pa še več, ker so mnogi pašniki že spremenjeni v gozd. Oni zavzemajo tla, ki so za vsako drugo vrsto kulture neprimerne. Gozd s svojimi medvedji — danes jih sledijo 23 — je za našo deželico poleg ljudstva največja značilnost. Tretjina gozda na vrhu planot je last Aueršpergovih dedičev, ostalo je kmečko. Dokler ni stekla l. 1893. železnica, so velike gozdne plohe ležale skoro brez večje gospodarske koristi. Danes stoji na Kočevskem vrsta velikih parnih žag, ki spravljajo na vagono rezanega lesa na srednjemorski trg. Gozdarstvo in lesna industrija nudita torej danes Kočevarjem mnogo prilike za zaslužek. Vendar domače ljudstvo se ju le ni oprilelo, kakor bi bilo treba, ker je poprej spoznal neprimerno lažji način pridobivanja; krošnjarstvo po tujem svetu.

Ze iz srednjega veka imamo dokumente, ki nam pripovedujejo, kako si pomaga ljudstvo Dolenjskega Krasa, to rej Ribničani kakor Kočevarji, s tem, da potujejo z otovornjenim konjem ali pa s krošnja na plečih iz kraja v kraj in prodajajo izdelke domače industrije

štva v »Naši dobi«). Če potuješ po Kočevju, boš videl v vsaki vasi mnogo opuščenihi hiš, da, razseljenih je celo nekaj vasi. Tako so se iz vasi Pogorelec, Gače, Golobinjak in Gorenja Bukova gora ljudje popolnoma izselili, svoje domove in zemljo so prodali lastniku bližnjih gozdov, ki je začel nekdanje njive pogozdovati. Mesto tega pa se ečni samo za Brooklyn-Newyork 6000, za Cleveland celo 7500 Kočevarjev, torej že samo v teh dveh ameriških mestih toliko, kolikor jih šteje danes vsa Kočevska.

Številno prebivalstva raste danes samo tam, kamor se doseljujejo Slovenci, to je v prvi vrsti v kočevskem mestu

in okolici. Sem so prihajali Slovenci pa tudi Hrvatje, ki jih pa Avstrija kot Neavstrijce po občevalnem jeziku sploh ni izpraševala, in zasedali delavska mesta, ki jih je Kočevar iz zgoraj povedanih vzrokov zanemarjal. Tudi na marsikatero posestvo, ki je na njem Kočevar gospodarsko propadel, se je naselil naš človek iz preobjudene Suhe krajine, Loškega potoka ali Blok. Tako je danes v Jugoslaviji številčno razmerje med Slovenci in Nemci na Kočevskem polju skoro enako. Slovenska beseda vlada poleg nemške tudi na sodnji in glavarstvu. Tudi za slovensko šolstvo je zadostno preskrbljeno. Edino cerkev je še ostala trdo nemška. Dr. Jože Rus

Doselitev Kočevarjev pred šeststo leti

Doba okoli leta 1200 pomeni v zgodovini važno razdobje. Številno prebivalstva tedanje Evrope se je začelo naglo dvigati, oživela je bila velika trgovina z inozemstvom in pričel se je prehod od prirodnega gospodarstva na denarno. Predvsem pa se je začelo iskanje nove zemlje za obdelavanje in v širokih slojih ljudstva se je zbudila volja gospodarskih in kulturnih podvigov. Tudi potrebne razmere so se v tem času spremenile prav znatno na bolje, tako da so postale človeškemu bivanju in gospodarstvu prijaznejše in dostopnejše tudi pokrajine, ki se jim je doslej človek po večini ogibal.

Na najbolj gorati južni del Dolenjskega Krasa je posegala ekspanzivnost človeka v glavnem od dveh smeri, od Loža in Stične, v manjši meri od Turjaka. Za južnozahodni del prihaja v poštev predvsem Lož. Od tu so oglejski patriarhi gospodovali vsemu dolenjskemu Krasu in ga podeljevali nemškemu plemstvu s Koroško, od tu se je izvršila tudi prva kolonizacija Slovencev in od tu so prihajali še pozneje številni novejši roji doseljencev. O tem nam priča priimek Ložar-Loser, ki je med Ribničani kakor Kočevarji precej pogost in tudi ime Loški potok. V tej, blizu 800 m visoko ležeči kraški kotlini živi še danes tradicija, da so prvi ljudje prišli semkaj kot pastirji od Loža, v Segovi vasi, pri izvru stalne vode, pa ti še pokažejo hišo, na katere mestu je zrastle prvo stalno stanovanje človeka.

V više ležečem delu dolgega ribniško-kočevskega podolja najdemo v eni sami stari listini iz leta 1241. poleg Ribnice omenjenih že kar 9 vasi, Veliki in Mali Zapotok, Vince, Sušje, Breg, Gorenjo vas, Hrvačo, Gorico vas in Dolenjo vas. Ves široki prostor, ki leži med Ribnico, Črnomljem, Poljanami in globoko urezano Kolpo, pa je bil tedaj še redkeje naseljen.

Najstarejša cerkev, ki je obstojala na današnjih kočevskih tleh in nosi ime Stara cerkev, v razliko od mlajše cerkve v Kočevju, nam kaže, da se je naseljevanje vršilo od severa, torej iz Ribnice. Vendar tempo slovenskega naseljevanja je moral biti prepočasen, ker gospodarji so se kmalu ogledali v tujini za drugimi kolonisti. V letih 1336—1374 je gospodaril tem krajem Oton V. Ortenburg. Ker je grad Ortenburg, njegova domovina, stal na Gornjem Koroškem — njegove razvaline se vidijo nad Dravo blizu mesta Spittala — je verjetno, da so uslužbenci, pa tudi naseljenci, prihajali najprej iz teh krajev.

Ohranjena nam je iz leta 1339. listina oglejskega patrijarha Betrandsa, ki odgovarja na prošnjo Otona Ortenburga in ustanavlja na Ortenburgovem posestvu »Mooswald«, pri novo zidani kapeli Sv. Jerneja za tamošnje ljudstvo posebno kaplanijo. Mooswald, danes vas blizu kočevske železniške postaje, take cerkve nikoli ni imela, pač pa je bil sv. Jernej nekdanj v oltarju cerkvice na današnjem pokopališču kočevskega mesta.

Kakor vidimo ime Mooswald, — močvirni gozd, — ni bilo ime ene same vasi, temveč vsega kočevskega dna pod Fridrihštajnom. Tudi to ime je po svoji obliki koroškega značaja. Mooswald je n. pr. široko raztresena vas v podolju, ki je južnozahodni podaljšek Millstattskega jezera, vzhodni od Paternona. Toda tik poleg njega leži manjša, a gotovo starejša vas slovenskega imena Gschriet, to je Čreta, ki pomeni isto kar Mooswald.

Na podlagi koroško zvenečega imena Mooswald sklepajo danes Kočevarji, da so bili tamošnji prebivalci že Nemci, nadalje sklepajo, da so se bili Nemci semkaj doselili vsaj par let prej in se kmalu toliko namnožili, da jim je bila potrebna posebna kaplanija. Ta listina dvomljive vsebine je torej ona podlaga, ki se nanjo opirajo danes Kočevarji, ko praznujejo 600 let prihoda svojih prednikov.

Vendar za malo poznejšo dobo imamo že nedvomno dokazan prihod Nemcev na Kočevsko. Ta dokaz je izpisek, ki nam ga je ohranil naš slavni Valvasor in ki pravi, da je slavni češki kralj Karel IV., ki je vladal 1347—78 tudi nemški državni, po srečni vojni s Franki in Turinžani, poslal iz teh nemških krajev grofu Ortenburgu na njegovo prošnjo 300 mož z ženami in otroci, da jih je potem ta naselil sredi svojih kočevskih gozdov. To dokumentirano naselitev Nemcev devajo zgodovinarji v dobo 1350 do 1360. In res leta 1363. omenja druga listina južno od Ribnice že kar pet župnij. Od teh so tri še danes slovenske in stojijo na ugodnejših tleh ob Kolpi, namreč Osilnica, Kostel in Poljane, ostali dve župniji sta na kočevskih tleh, to sta Gotevica in Kočevje. Zdaš le nastopi v zgodovini ime Kočevje, v listini »Gotsche«, in sicer nedvomno namesto prejšnjega Mooswalda. Ime pomeni vso dolgo pokrajino ob reki Rinja in ko se 1377 omenja pri župni cerkvi okoli današnjega pokopališča že naselje kot trg, tedaj

nosi ime »trg v Kočevju«. To starinsko ime, ki je brezdvomno slovensko (glej »Življenje in svet«) in so ga doseljenci spoznali šele sčasoma, je polagoma razširilo svoj pomen, tudi preko vseh krajev, ki so jih bili naselili Nemci. Na njihovo središče se je skrčilo ime le na vi-dežele l. 1471., ko je trg v Kočevju dobil mestne pravice.

Doseljenci, ki so po dosedanjih raziskavanjih prišli iz prav različnih nemških krajev, so našli tam že mnogo slovenskih starincev in so od njih prevzeli mnogo slovenskih imen, besedi in duhovnega blaga v obče, kakor tudi njihovo nošo. Doseljevanje bi se morda vršilo še dalje, da niso leta 1418. Ortenburg izumrl in mesto njih nastopili dedičino celjski grofje, oziroma da ni nenadno prihrumela na Kranjsko turška sila prvič leta 1408., tretjič in četrtič 1469 — tedaj je bil požgan kočevski trg — l. 1491. pa že 24ič in napravila posebno te obmejno ležeče kraje mirnemu življenju nevarne, da ne rečemo neznozne. Zaradi stalne turške nevarnosti je bila odslej deželica skoro nedostopna. Le marsikateri begunec iz srbskohrvatskega juga je še našel v njej zavetja in pomogel do nedavno množiti številno nemškega naroda na Kočevskem. J. R.

Radio

IZVLEČEK IZ PROGRAMOV
Nevelja, 3. avgusta
LJUBLJANA 8: Prenos slavnostne službe božje s Kongresnega trga. — 8.30: Slavnostno zborovanje gasilcev v zborniški dvorani univerze. — 10.30: Prenos slavnostnega gasilskega spreveda. — 16.30: Prenos gasilskega nastopa s spornega prostora Ilirije. — 17.30: Koncert jeseniške godbe. — 20: Koncert delavske godbe »Zarja«. — 22: Napoved časa in poročila. — 22.15: Prenos z Bleda.

Ponedeljek, 4. avgusta
LJUBLJANA 12.30: Reproduciran glasba. — 13: Napoved časa, borza, reproducirana glasba. — 13.30: Poročila iz dnevnika. — 18.30: Godba na harmoniko. — 19.30: Predavanje o Avgustinu. — 20: Pucnijska opera »La Boheme« na gramofonskih ploščah. — 22: Napoved časa in poročila.
BEOGRAD 10.30: Plošče. — 12.45: Koncert radio-kvarteta. — 19.30: Orkester balajal in pesmi. — 20.30: Pevski koncert. — 21: Poročila. — 21.15: Koncert radio-kvarteta. — 22.30: Narodna glasba. — ZAGREB 12.30: Opoldanski koncert. — 20.35: Koncertni večer. — 22.15: Lahka glasba. — PRAGA 17: Prenos koncerta iz Bratislave. — 19.35: Koncert komornega orkestra kitar. — 20.05: Prenos promenade koncerta. — 21: Pevski koncert. — 21.30: Violinski koncert. — 22.15: Lahka godba orkestra. — BRNO 17: Prenos programa iz Prage. — 21: Plesna godba iz Bratislave. — 22.15: Lahka glasba. — VARŠAVA 18: Lahka godba orkestra. — 20.15: Violinski koncert. — 23: Godba za ples. — DUNAJ: 11: Dopoldanski koncert. — 15.45: Koncert orkestra. — 20.05: Koncert Mendelssohnove glasbe. — Godba za ples. — BERLIN 19: Lahka godba orkestra. — 20.30: Sluhogra. — Godba za ples. — FRANKFURT 19.30: Prenos orkestralnega koncerta lahke glasbe. — 21: Lirična kantata »Rudnik«. — 21.45: Spiritistična seansa. — LANGENBERG 17.30: Reproduciran glasba. — 20: Koncert pevskega zbora in orkestra mandolin. — Nočni koncert in ples. — STUTTGART 19.30: Prenos koncerta iz Frankfurta. — BUDIMPESTA 9.15: Dopoldanski koncert. — 17.30: Orkestralni koncert. — 19: Reproduciran glasba. — 20.25: Valčkov večer. — Koncert ciganske kapele. — Torex, 5. avgusta

LJUBLJANA 12.30: Reproduciran glasba. — 13: Napoved časa, borza, reproducirana glasba. — 13.30: Poročila iz dnevnika. — 18.30: Koncert citarskega kvarteta »Vesna«. — 19.30: Radio v službi ekspedicij na južni tečaj. — 20: Prenos koncerta iz Zagreba. — 22: Napoved časa in poročila. — 22.15: Prenos z Bleda.
BEOGRAD 10.30: Reproduciran glasba. — 12.45: Koncert radio-kvarteta. — 19.30: Večerni koncert. — 20: Prenos koncerta iz Zagreba. — 22.30: Poročila. — 22.45: Lahka glasba iz kavarn »Moskva«. — ZAGREB 12.30: Koncert radio-orkestra. — 20: Koncert radio-kvarteta. — 21: Kabaretni program. — 22.10: Reproduciran glasba. — PRAGA 17: Popoldanski koncert. — 19.35: Pevski koncert. — 20: Prenos iz gledališča: Schubertova opereta »Pri treh mladenkah«. — 22.15: lesna glasba iz Bratislave. — BRNO 17: Prenos koncerta iz Prage. — 19.35: Prenos koncerta iz Bratislave. — 20: Prenos opere iz Prage. — VARŠAVA 18: Orkestralni koncert. — 20: Opera glasba na gramofonskih ploščah. — 23: Godba za ples. — DUNAJ 11: Dopoldanski koncert. — 15.30: Koncert orkestra. — 20.05: Literarni program. — 21.45: Mozartove violinske sonate. — 22.25: Orkestralni koncert lahke godbe. — BERLIN 18.55: Koncert na kitari in flavto. — 19.40: Klavirski koncert. — 20.30: Koncert plesne godbe. — FRANKFURT 19.30: Prenos vsega programa iz Stuttgarta. — LANGENBERG 17.30: Večerni koncert. — 20: Poljudni koncert simfoničnega orkestra. — STUTTGART 19.30: Koncert filharmoničnega orkestra: Schubertova simfonija št. VII. v C-duru. — 20.15: Mešan glasbeni program. — 21.30: Koncert komorne glasbe. — BUDIMPESTA 9.15: Dopoldanski koncert. — 17.30: Koncert orkestra. — 20: Večer solistov. — 21.03: Orkestralni koncert. — Ciganska godba. —

Pogled na Kočevje

ob obmejni Kolpi, Banje loke, Fare in Osilnice. V ribniškem sodnem okraju je kočevskih troje vasi občine Dolenja vas, v žužemberskem ena občina s šestimi vasmii (Smuka), v novomeškem sta dve kočevski občini s 37 vasmii (Poljane in Črmošnice), na gorskem obodu ravnote Bele krajine pa najdeš raztreseni po par Kočevarjev v petih občinah, kompaktno pa le v osmih vaseh občine Planina pod Mirno goro (1049 m).

Vendar vseh 178 vasi Kočevja s kočevskim mestom na delu ima prav malo slabih medsebojnih zvez. One so namreč raztresene po petih bolj ali manj širokih progah nižjega zemljišča kraških kotlin in podolij, te naseljene proge pa se izmenjavajo z neprimerno širšimi visokimi gorskimi planotami, na katerih raste stotisotice bukev in smrek. Te divje gorske planote, ki jih obiskujejo le iz dneva v dan logarji in lovci pa ogliarji, gorniki in vozniki in naseljena podolja vmes hočemo tu naštetii.

Na zahodu loči Travljianska gora čisto slovenske Kotarje od mešanih Dragarjev. Vso to pokrajino tvorita občini Draga in Trava sosedje ju imenujejo »Bajte«. V Travi sosedje ju dviga do 1289 m nadmorske višine (Goteniški Snežnik je najvišji vrh Dolenjskega Krasa) vrsta širokih gorskih planot Velike gore, Goteniške in Borovške gore. V njihovem znožju leži v višinah 500—750 m naseljena pokrajina Kočevskega zaledja, ki pa gravitira deloma proti Ribnici in le v južnem delu proti Kočevju.

O srednja, najrodovitnejša in najgostejše naseljena pokrajina kočevskega jezikovnega otoka je le podaljšek dolgega ravnega Ribniškega polja, vanjo se lahko pripelješ po železnici Grosuplje-Kočevje. Ta pokrajina je Kočevsko polje ali »Dežela« (460—500 m) Zahodni rob ji dela gladko, strmo odrezano pobočje gorske planote Fridrihštanskega gozda,

ga, Trnovca, Rahnača, Koprivnika in Nemške loke do Poljan nad Kolpo. Njihovo pokrajinsko lice se v mnogočem približuje sosednji prostrani slovenski Suhi krajini, posebno po svojem milejšem podnebnju.

Dalje proti vzhodu se razprostira v severnem delu največja visoka gozdna planota Kočevska, Rog (Hornwald, 1100 metrov). Njegov južni odrastek je Poljanska gora, ki dela že zahodni gorski obod ravnoti, nizki Beli krajini. Tod uspeva že vinska trta in breskev in

Kočevske žene v domači obleki

marsikateri Kočevar si je kupil kos prisojnega pobočja in si uredil vinograd, kjer si pridelajo domačo kapljico »marverlskega vina«. Sam gozdnati Rog se spušča na dolenjsko stran v tesno gosto naseljeno dolomitsko dolino, ki jo pretaka potok alpskega, hudourniškega značaja Črmošniščica, normalen pritok kraškega Radešča oziroma Krke. Tudi v bližnjem vzporednem podolju Rožni dol-Sica-Dolenjske Toplice, ki ga porablja belokrajinska železnica od Semiča do Uršnih sel, je še par kočevskih Nemcev.

Z malimi izjemami južno do Kočevske Reke in ob Črmošniščici ležijo vsa kočevska tla na skladih apnenčevih hribovskih skladov, ki zaradi svoje votlikavosti ne dopuščajo na površju no-

suho robo, lonce, sukno, platno, pa tudi morsko sol, vino itd. Ribničanom je krošnja suhe robe še danes prav izdaten vir dohodkov, Kočevarjem pa so domači izdelki, sukno in platno, že davno pošli. Zaradi tega so se začeli v 18. stoletju baviti s prodajanjem južnega sadja in sličnega drobiža. Dotlej so se Kočevarji, kakor Ribničani še danes, kretali bolj po deželi, tedaj pa so prišli v velika mesta. Velikomestno življenje je Kočevarje v vsakem oziru pomohužilo in s tem odtujelo njihovi rodni zemlji. Začelo se je izseljevanje. Vsakoletno izseljevanje s krošnja na trebuhu se je zdaj spremenilo v toliko, da so se podjetni Kočevarji v mestu svojega krošnjarenja kar stalno naselili in je marsikdo odprl prav znatno trgovinsko podjetje.

Vrste Kočevarjev so se radi tega začele doma vedno bolj krčiti, še bolj pa se je zmanjšalo njihovo število, ko se je okoli l. 1880. odprlo izseljevanje v Ameriko. Ze ljudska štetja, ki jih je vršila bivša Avstrija vsakih deset let od 1869 do 1910, so pokazala grozeče padanje števila doma živečih Kočevarjev, vkljub temu, da je bil med pripadnike nemškega občevalnega jezika prištet tudi marsikateri Slovenec. L. 1880. je bilo na ta način naštetih še 19.029 Kočevarjev, l. 1921. pa je jugoslovensko ljudsko štetje, ki se vrši, kakor po vseh državah kulturnega sveta, na podlagi izpraševanja po materinem jeziku, ugotovilo na tleh kočevskega jezikovnega otoka samo še 12568 prisotnih ljudi nemškega materinskega jezika. Glej članek »Statistika kočevskega nem-

Kočevarji v svojih nošah